

CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA AKSARAY'IN ÖNEMLİ MÜTEŞEBBİSİ: VEHBI (ÇORAKÇI) BEY'İN HAYATI, SİYASİ ve İKTİSADİ FAALİYETLERİ

Mustafa Fırat GÜL*

Özet

Cumhuriyetin ilk yıllarında Aksaray'da iktisadi yönden çok önemli işler yapılmıştır. Ülkenin büyük bir bölümü karanlıktayken, Aksaray'da hidroelektrik santral kurularak halk elektrikle tanıştırılmıştır. Elektrik teknolojisiyle son sistem Azmi Milli Un Fabrikası faaliyete geçirilmiştir. Kara borsada ürünlerini az karla satmak zorunda kalan Aksaraylılar, açılan bu un fabrikası sayesinde emeklerinin karşılığını almışlardır. Yine aynı yıllarda faaliyete geçen Aksaray Halk İktisat Bankası'nın sağladığı kolaylıklarla tarımda ve ticarete yarınlara güvenle bakabilmişlerdir. 1920'li yıllarda Anadolu'nun ortasındaki Aksaray'da bu etkili faaliyetlere imza atan Mustafa Vehbi Çorakçı'dan başkası değildir. Kurtuluş Savaşı'nın yaşandığı zor günlerde vatanseverliği ve cömertliği ile tanınan Vehbi Bey, aynı zamanda etkin bir iş adamıdır.

Anahtar Kelimer

Aksaray, Vehbi Bey, Azmi Milli, Elektrik, Un.

THE LIFE, POLITICAL AND FINANCIAL ACTIVITIES OF VEHBI (CORAKCI) BEY, THE DISTINGUISHED FIGURE OF AKSARAY IN THE FIRST YEARS OF THE REPUBLIC

Summary

The important developments are carried out in the first years of the republic in Aksaray in terms of economy. When a large of the country was lack of electricity, the electricity was introduced to the public by establishing a hydroelectric power plant in Aksaray. The Flour Factory, called 'Azmi Milli ' was founded by using high electrical technology. The people in Aksaray who had to sell their corps cheaper than of deservation on the black market gained the real value of their work by the means of that factory. Moreover, the inhabitation of Aksaray got the sense of confidence for futures in the fields of agriculture and trade by the facilities gained by Aksaray Public Bank that started its operations within the same years of the flour factory foundation. This isn't someone else but Mustafa Vehbi Çorakçı who signs such effective and useful activities like these above in Aksaray city, in the middle of Anatolia, in the years of 1920s. Vehbi Çorakçı, known as his patriotism and generosity in the difficult days of Independent War also was an active businessman in that times.

Key Words

Aksaray, Vehbi Bey, Azmi Milli, Electricity, Flour.

* Yüksek Lisans Öğrencisi. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakın Çağ Tarihi Bilim Dalı. mustafafiratgul@hotmail.com

GİRİŞ

Siyasal bağımsızlık savaşından, ekonomik bağımsızlık savaşına giden yolda, Milli Mücadeleyi gerçekleştiren kadro, kurtuluşun ancak iktisadi zaferin kazanılmasıyla mümkün olacağı bilincindeydi. Başta Mustafa Kemal olmak üzere, İstiklal Savaşını kazanan kadrolar ve önder bunu her vesile ile açıklamıştır. Daha 1923'te zaferden hemen sonra, Mustafa Kemal, "Türkiye Devlet-i İktisadiye olacaktır." diyerek bundan sonraki temel amacını öz bir biçimde açıklıyordu¹.

Cumhuriyetin ilk yıllarında iktisadi alandaki en önemli gelişmelerden birisi İzmir İktisat Kongresi'dir. İzmir İktisat Kongresi, Lozan Barış Konferansı'na ara verildiği zaman 17 Şubat - 4 Mart 1923 tarihleri arasında, sanayici, toprak sahipleri, tüccar ve işçi sektörlerinin oluşturduğu 4 gruptan; 1135 delege ile toplanmıştır².

Tarım alanında aşar vergisi kaldırılmış, çiftçiye tarım makinaları ve kredi konusunda destekler sağlanmış, ulaştırma politikaları ile tarımsal ürünlerin pazarlanma imkanı artmış ve ekilen tarım arazisi 6 milyon hektardan 8 milyon hektara çıkmıştır. Sanayi alanında 1923-1930 dönemindeki durgunluk 1934'den itibaren devletçi uygulamalarla atlatılarak büyük yatırımlar başarı ile tamamlanmıştır. Atatürk döneminde sanayi sektörü GSMH'dan aldığı payın % 13.2'den % 16.4'e çıkmasıyla en fazla gelişme kaydeden sektör olmuştur³.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk on yılında özel sektör önderliğinde, sanayileşme öncelik veren bir politika izlenmiştir. Özel sektör, sanayiye yatırım yapması amacıyla teşvik edilmiştir. Fakat özel sektörün elinde yeterli sermaye bulunmamaktadır, girişimci tecrübesi ise yok denecek kadar azdır. Sanayileşme için gerekli alt yapı çok yetersizdir. Bu nedenlerle mevcut ticari sermayeyi sanayiye aktarmak oldukça zor olmuştur⁴.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Aksaray sanayisi geri durumdaydı. 1924 yılında Azmi Milli T.A.Ş.'nin kurulmasına kadarki dönemde imalat sanayi, küçük ölçekli ve tarıma dayalıydı. İl genelinde üretilen ürünler bu küçük imalathanelerde değerlendirilmekteydi. İl dışına pazarlanan ürünler sınırlıydı. İlin ihtiyaç fazlası olarak diğer illere satılabilen ürünleri buğday ve tiftik gibi tarım ürünleriyle büyükbaş hayvanlardı. İlin sanayisi gelişmediğinden, sanayi ürünleri sayılabilecek üretim kendi ihtiyacını karşılamaktan uzaktı. Bu türden sanayi ürünleri genellikle İstanbul, Ankara, İzmir gibi imalat sanayisi gelişmiş illerden, esnaf ve tüccarlar tarafın-

¹ Serdar Sarısır, *Atatürk Dönemi Milli Hava -Harp Sanayii İçinde Kayseri Tayyare Fabrikasının Yeri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1998.s. 25.

² Ayhan Duman, *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Demir Çelik Sanayi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008.s. 35.

³ Salih Erceyes, *Tarihi Açısından Atatürk Dönemi İktisat Politikaları (1923-1938)*, Erciyes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2005, s. 91.

⁴ Dilek Acar, *Cumhuriyet Dönemi Devletçilik Politikası*, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006. s. 26.

dan getirilerek, her türden ürünün bir arada bulunduğu dükkânlarda satılmaktaydı⁵.

I. VEHBİ BEY'İN HAYATI ve KİŞİLİĞİ

Mustafa Vehbi (Çorakçı), H.1922/M.1876⁶ yılında Aksaray'ın Paşacık Mahallesi'nde⁷

Alibuçukzade Hacı Hasan⁸ ve Fatma⁹ çiftinin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Aksaray'ın köklü, muhiti geniş ve sevilen ailelerinden birisine mensup¹⁰ olan Vehbi Bey, Aksaray Rüştüyesi'nde ilk ve orta öğrenimini¹¹ tamamladıktan sonra Cedidiye Medresesi'nde¹² tahsiline devam etmiştir. Hususi tahsilini Konya'da yapmıştır¹³. Öğrenim hayatından sonra atıldığı ticaret hayatında da çok başarılı olduğu hem faaliyetlerinden hem de kayıtlardan anlaşılmaktadır¹⁴. Konya'dan döndükten sonra amcasının büyük kızı Fatma¹⁵ ile evlenmiştir¹⁶. Bu evlilikten Ali Servet, Düriye, Hacı Hasan, Ata ve Mehmet Ruhi isimli beş¹⁷ çocuğu olmuştur¹⁸.

Vehbi Bey'in babası Hacı Hasan Efendi ile amcası Hacı Efendi barutun anası olan güherçile elde etmek için hükümetten müsaade almışlardı. Aksaray'da güherçile ocakları, kalhaneleri vardı. Kalhaneleri işletenlere Çorakçı derlerdi. İşte bu yüzden bu aile Çorakçılar/Çorakcızade'ler şeklinde meşhur olmuşlardı¹⁹.

Vehbi Bey başta olmak üzere Çorakçılar zengin ve cömert insanlardı. Özellikle Kurtuluş Savaşı'nın yaşandığı günlerde Vehbi Çorakçı'nın fedakârlığı, Aksaray'ın vilayet yapılmasındaki gayretleri, Azmi Milli gibi bir müesseseyi şehre kazandır-

⁵ Osman Tekeli, "Aksaray Vilayet Gazetesi'ne Göre Aksaray'ın Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Durumu 1926-1933", **Niğde, Aksaray ve Nevşehir Tarihi Üzerine**, İstanbul 2008. s. 234.

⁶ **Nüfus Kayıt Örneği**, Aksaray Merkez, Taşpazar Mahallesi, Cilt: 32, Hane No 10.; TBMM Arşivi, **363 NSD**, Tercüme-i Hâl Kâğıdı; **TBMM Albümü 1920-2010** (1. cilt 1920-1950), TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Yayınları no:1, Ankara 2010.s. 54,82.; **Milli Mücadelede Niğde**, Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü yayınları, Niğde 2009.s. 58.; doğum tarihi ile ilgili olarak Konyalı 1875 tarihini belirtmektedir. (Konyalı, **age.**, II, s. 2692)., A. Tunga Oruç hazırlamış olduğu yüksek lisans tezinde doğum tarihini -yanlış olarak- 1879 olarak vermektedir. Alper Tunga Oruç, **1923-1980 Aksaray Milletvekilleri ve Faaliyetleri**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006.s. 17.; F.Zeki Perek'in eserinde de 1879 verilmektedir. Faruk Zeki Perek, **Büyük Devrim Çağında Aksaray (1910-1930)**, İstanbul 1998, s. 124.

⁷ Konyalı, **age.** s. 2692.

⁸ **Nüfus Kayıt Örneği**, Aksaray Merkez, Taşpazar Mahallesi, Cilt: 32, Hane No 10; Konyalı, **age.** s. 2692

⁹ **Nüfus Kayıt Örneği**, Aksaray Merkez, Taşpazar Mahallesi, Cilt: 32, Hane No 10; Ölümü:13.01.1963

¹⁰ Konyalı, **age.**, s. 2692.

¹¹ **Milli Mücadelede Niğde**, s. 54.; Selma Çamur, **Birinci Dönem Niğde Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde 2009. s. 48.

¹² Çamur, **agt.**, s. 48.; Konyalı, **age.**, s. 2692. Vehbi Bey'in Rüştüye'den sonra medrese eğitimi aldığı bilgisi Dursun Gök'ün doktora tezinde bulunmamaktadır. Dursun Gök, **İkinci Büyük Millet Meclisi Dönemi (1923-1927)**, Konya 2002, s. 413.

¹³ Konyalı, şehir ismi zikretmeden hususi tahsil yaptığını belirtirken, cumhuriyetin ilk yıllarında delikanlılık çağlarını Aksaray'da yaşayan F. Zeki Perek, Vehbi Bey'in hususi tahsili için Konya şehrinin ismini vermektedir. F.Z.Perek,**age.**, s. 124

¹⁴ TBMM Arşivi, **363 NSD**, Tercüme-i Hâl Kâğıdı; Konyalı, **age.**, s. 2693.

¹⁵ Vehbi Çorakçı'nın Eşi Fatma Hanım, Hacı Ali ve Ümüştü çifti'nin kızı olup, 01.07.1882 tarihinde doğmuş, 13.01.1963 tarihinde vefat etmiştir. **Nüfus Kayıt Örneği**, Aksaray Merkez, Taşpazar Mahallesi, Cilt: 32, Hane No 10; Konyalı Kütüphanesi'ndeki 4 Aralık 1972 tarihli belge.

¹⁶ Z.Perek,**age.**, s. 124

¹⁷ Faruk Zeki Perek eserinde Vehbi Bey'in çocuk sayısını -yanlış olarak- iki kız dört oğul olmak üzere 6 göstermiştir. F.Z.Perek,**age.**, s. 124

¹⁸ TBMM Arşivi, **363 NSD**, Tercüme-i Hâl Kâğıdı; Çamur, **agt.**, s. 51.

¹⁹ Konyalı, **age.**, s. 2693.; Çamur, **agt.**, s. 48.

masındaki liderliği Vehbi Çorakçı'nın Aksaray halkının gönlünde taht kurmasını sağlamıştır²⁰.

İstiklal Savaşı'nın yaşandığı o zor günlerde bütün varlığı ile ulusal direniş cephesinde yer aldığından Atatürk ile İnönü'nün tevaccühlerini kazanmıştır²¹. 41 yaşında iken TBMM'nin birinci dönemine Niğde'den Milletvekili seçilerek 28 Nisan 1920'de Meclise katıldı²². 4 Mayıs 1920 tarihinde aralarında seçim mazbatasını Mecliste onaylanarak kabul edilmiştir²³.

Mecliste büyük itibar kazanmış, sözü geçenler arasına girmiştir. Çok kuvvetli ve isabetli görüşleri olduğu anlaşılmaktadır. Meclisin kabul ettiği 1336 tarihli ve 40 sayılı kanun ile Aksaray kazasını Aksaray Müstakil sancağı halinde teşkilatlandırmaya muvaffak olmuştur. Bu muvaffakiyeti Aksaraylıları çok sevindirmiş, kendisine bağlılıklarını artırmıştır²⁴.

İstiklal Savaşı'nın başlarında askeri nakil işlerinde kullanılmak için deve satın alınmaktaydı. Niğde mebusu Vehbi Bey'in (Çorakçı) de develeri vardı. Vehbi Bey'in adamlarının develeri devlete satmak istemediğini öğrenen Başkumandan Mustafa Kemal Paşa 26 Şubat 1922 tarihinde B.M.M. Riyaseti Kalemî Müdürlüğünden 2/23 sayılı bir mektup göndermiştir. Bu mektupta şöyle denilmektedir:

*"Garb Cephesi'nin müstacel harekât-ı askeriyesi için deve mübayaa edilmektedir. Mübayaasına tevessül edilen bazı develerin zat-ı âlinize aidiyeti cihetiyle furuhtundan(satışından) içtinab edildiği anlaşıldı. Bu mümanaata zat-ı alilerince muvafakat edilmeyeceği ve hatta bu develeri ianeten orduya vereceklerinde şüphem yoktur. Binaenaleyh ordudan mübayaa için vukubulan talebe mümanaat eden adamlarınıza ihtaratta bulunmanızı ve neticenin bildirilmesini rica ederim."*²⁵

Bu gelişme üzerine Vehbi Bey istenilen develeri orduya bağışlamıştır. Vehbi Bey'e İstiklal Madalyası takdim edilmiştir. Madalyanın vesikası kaybolduğu için 4.2.1959 tarihinde oğlu Ata Çorakçı yeniden verilmiştir²⁶.

Vehbi Bey, halkın daima içinde olan birisidir. Aksaray'da kıyılan ilk resmi nikâhta²⁷ şahitlik yapmıştır. Özellikle fakirlere ve öğrencilere cömertliği ile tanınan Vehbi Bey'e Aksaray Vilayet Gazetesi'nde alenen teşekkür edilmiştir²⁸. Yine, mec-

²⁰ Mahir Südemem'le 03.09.2010'da yapılan görüşme.; M.Rauf İnan, Aksaray'da yaptığı bir gezideki Vehbi Bey ve Azmi Milli ile ilgili izlenimlerini şöyle aktarır. "1925'ten beridir Aksaray'a elektrik ışığı, fabrika kuvveti ve hareketi getiren ve bu hizmetinden hiçbir zaman ayrılmayacağını belli eden bir irad ve vakarla dikilir. Geniş ve her çeşit tesisatı ile günde 40 ton un öğütür. Müteşebbisini Aksaraylılar her zaman rahmetle anıyorlar, eski millettekilerinden Vehbi Bey'dir." M.Rauf İnan, "Aksaray'da Kısa Bir Gezi", **Hasandağı**, Yıl:3, S. 11, s. 10-11.

²¹ TBMM Arşivi, **363 NSD**, Tercüme-i Hâl Kâğıdı.; Osman Tekeli, **Aksaray Vilayeti Tarihi 1926-1933**, Aksaray, 2008. s. 54.

²² **Devletimizi Kuranlar/Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi**, Ankara, Ajans-Türk Matbaacılık Sanayi, 1985, s. 102.

²³ TBMM, **ZC., D. I, C. 1**, s. 202

²⁴ Konyalı, **age.**, II, s. 2695.

²⁵ F.Z.Perek,**age.**, s. 128;Konyalı, **age.**, II, s. 2695-2696

²⁶ Konyalı, **age.**, II, s. 2696.; Oruç, **agt.**, s. 17.; Çamur, **agt.**, s. 50.; Perek, **age.**, s. 129.

²⁷ Aksaray'da Sofular Mahallesi'nden Mehmet Hoca kızı Sıddıka ile Ahmet Usta'nın oğlu Abdullah Hilmi'nin 2 Kasım 1926'da kıyılan ilk resmi nikâhta Hilal-i Ahmer Müfettişi ve Hakimiyet-i Milliyeh Muhabiri Mazlum Rasim de hazır bulunmuştur. **Aksaray Vilayet Gazetesi**, Nr. 5 (17 Kasım 1926)

²⁸ 28 numaralı gazetenin birinci sayfasında Aksaray Maarif Memuru Hakkı imzalı **Teşekkür** başlığı altındaki ilan/haberde aynen şu ifadeler yer almaktadır: "Çocuk Bayramı münasebetiyle yetim ve bakes (kimsesiz) çocuklarımızın ihtiyacatına

liste Aksaray'ın vilayet yapılması kararı çıkınca, Vehbi Bey; söz alarak "Heyeti Celilenin şerefine, nöbet bekleyen asker arkadaşlarımıza beş yüz lira bağışlıyorum" diyerek cömertliğini göstermiştir²⁹. F.Zeki Perek, Vehbi Bey'İN, Aksaray'ın vilayet yapılmasının heyecanı ve sevinciyle Ankara Dikmen'deki bağını Hasan Saka'ya hediye ettiğini yazmaktadır³⁰.

Vehbi Bey, 1932 yılının 1 Şubatında 53 yaşındayken İstanbul'da vefat etmiş, Zincirli Kuyu Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir³¹.

Aksaray Vilayet Gazetesi, Vehbi Bey'in vefatı ile ilgili yayınladığı "Müessif bir irtihal" başlıklı taziyesinde şöyle yazıyordu:

"Esbak mebusumuz Alibuçukzade Vehbi Bf. İstanbul'da füceten (aniden, birdenbire) vefat etmiştir. Birinci ve ikinci devrede vilayetimiz mebusluğunu yapmış olan merhumun Aksarayımız'da Azmi Milli Şirketi'nin, elektriğin, Halk İktisat Bankası'nın tesislerinden meşkûr (şükre layık) faaliyet ve mesaisi sebketmiştir.

Merhuma Tanrı'dan rahmet ve mağfiret diler, vefatından dolayı teessürlerimizi kaydederken, kederdide efradı ailesine taziyelerimizi beyan eyleriz"³².

Vehbi Bey'in vefatından büyük bir üzüntü duyan İmam Mustafa, yazdığı *Yüksek Vehbi'nin Muazzaz Ruhuna* başlıklı şiirinde Vehbi Bey'e duyduğu sevgiyi şöyle dile getirmiştir.

"Azminle yükselen milli fabrikaTarihler yazılsa ali şanına
Gurur isar eder siney-i halkaNurdan kefen biçilse gül endamına
Nurunla sende gir Cenab-ı Hakk'aAltun heykel yapılsa yüksek namına
Kabrinde pür nur ol muhterem Vehbi!..Ödemez hakkını muhterem Vehbi!..
İmam Mustafa(Şubat 932)³³"

II. SİYASİ FAALİYETLERİ

Vehbi Bey, 41 yaşında iken TBMM'nin birinci dönemine Niğde'den milletvekili seçilerek 28 Nisan 1920'de Meclise katılmış³⁴ve 4 Mayıs 1920 tarihinde seçim mazbatasını Mecliste onaylanarak kabul edilmiştir³⁵.

1923'te Aksaray'dan ikinci dönem milletvekili seçilerek yasama görevini dönem sonuna kadar sürdürmüştür³⁶. 1927 yılında yapılan seçimde meclis dışında kalmıştır³⁷.

tasarruf edilmek üzere Muhterem Aksaray Mebusu Vehbi Bey Efendi'nin yüz lira vermek suretiyle şefkat ve ulvi cenabiyeden dolayı kendilerine alenen arz-ı teşekkür eylerim." *Aksaray Vilayet Gazetesi*, Nr. 28 (27 Nisan 1927)

²⁹ TBMM, ZC., D. I, C. 5, s. 62.

³⁰ F.Z.Perek, *age.*, s. 124

³¹ TBMM Arşivi, 363 NSD, Tercüme-i Hâl Kâğıdı; F.Z.Perek, *age.*, s. 125.; Çamur, *agt.*, s. 51.; Oruç, *agt.*, s. 17; İ.Hakkı Konyalı, Maçka mezarlığını göstermektedir. (Konyalı, *age.*, s. 2696).

³² *Aksaray Vilayet Gazetesi*, Nr: 269 (17 Şubat 1932)

³³ Şiirin tamamı 16 kıtadır. Konyalı, *age.*, s. 2696, 2697, 2698.; İstanbul/Üsküdar'daki Konyalı Kütüphanesi'ndeki 1972 tarihli bir belgeye göre İmam Mustafa'nın öğretmen Mustafa Naci Dellaloğlu belirtilmektedir.

³⁴ *TBMM Albüm*, s. 54,82; *Milli Mücadelede Niğde*, s. 58.; F.Z. Perek, *age.*, s. 124.; TBMM Arşivi, 363 NSD, Tercüme-i Hâl Kâğıdı

³⁵ TBMM, ZC., D. I, C 1, s. 202.

³⁶ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi, Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923*, I, Ankara, TBMM Vakfı Yayınları, 1995, s. 814; *TBMM Albüm*, s. 41.

Vehbi Bey'in Aksaray Kazası'nın vilayet haline getirilmesine dair kanun teklifi ile buğday resmi hakkında iki kanun teklifi bulunmaktadır. Bunlardan Aksaray'ın vilayet haline gelmesi kanunlaşmıştır. Ancak buğday resmi hakkında verdiği kanun teklifiyle ilgili zabıt ceridelerinde yaptığı teklife ait kayıt dışında bir bilgiye rastlanmamıştır. Değişik kanunlar üzerine verdiği 3 takrir, 8 değişik konuda yaptığı konuşmalar bulunmaktadır. İki kez de izinlerle ilgili takrir tespit edilmiştir.

III. AKSARAY KAZASI'NIN VİLAYET OLMASI HUSUSUNDA YAPTIĞI FAALİYETLER

Meclisin 22 Eylül 1920 tarihindeki bileşiminde Niğde Mebusu Vehbi Bey'in Aksaray Kazasının vilayet haline getirilmesine dair kanun teklifi (2/97) üzerine Reis Bey; *"Efendim Aksaray Kazasının vilayet haline dönüştürülmesi hakkında Niğde Mebusu ve arkadaşlarının bir kanun teklifi var. Layiha Encümenine, Sonra Dâhiliye ve Muvazene-i Maliyeye. Bunun üçüne de gitmesi lazımdır. Önce Layihaya, sonra Dâhiliye ve ondan sonra da Muvazene-i Maliye Encümenlerine havale olundu"* şeklinde karar vermiştir. Bursa Mebusu Emin Bey ise; *"İlk önce Layiha Encümenine gitmesi lazımdı"* şeklinde görüş bildirmiştir³⁸.

Merkezi Aksaray Kasabası olmak üzere Aksaray, Arabsun ve Koçhisar kazalarından Aksaray adıyla müstakil bir vilayet oluşturulmasına dair Dahiliye Vekaletince hazırlanan kanun tasarısı ve gerekçe mazbatası Vekiller Heyetinin 7 Ekim 1920 tarihli toplantısında aynen kabul edilmiş, 11 Ekim 1920 tarihli toplantıda da Muvazene-i Maliye Encümenine havale olunmuştur³⁹.

14 Ekim 1920 tarihinde Aksaray Kazasının müstakil vilayet haline dönüştürülmesine dair kanun teklifi ve Muvazene-i Encümen Mazbatası'nın müzakeresi yapılmıştır⁴⁰. Önce layiha gerekçesi okunmuştur. Bu gerekçede; *"Aksaray'ın Niğde'ye bağlı olduğu halde Niğde ile ekonomik ilişkilerinin çok sınırlı olduğu, çok önemli bir mevkide olan Aksaray'ın vilayet olmasıyla çok önemli menfaatler sağlanacağı belirtilmiştir. Bir senelik ödenek olan onbin liranın ise halk tarafından temin edileceği taahhüt edilmiş. 121000 nüfusa sahip Aksaray, Arabsun ve Koçhisar'ın Aksaray Merkez vilayet olmak üzere müstakil hale getirilmesi hususu üç maddelik kanun teklifi olarak Büyük Millet Meclisine sunulmuştur"*⁴¹ ifadeleri yer almaktadır. Sonra Muvazene-i Maliye Encümeni mazbatasını okunmuş ve üç maddelik⁴² layiha ve mazbata üzerinde yapılan müza-

37 TBMM Arşivi, 363 NSD, Tercüme-i Hâl Kâğıdı.

38 TBMM, ZC, D. I, C 4, s. 265.

39 TBMM, ZC, D. I, C5, s. 26.

40 TBMM, ZC, D. I, C5, s. 60.

41 TBMM, ZC, D. I, C5, s. 60.

42 BCA, 030-0-018-001-001-1-14-2 Madde 1. Merkezi Aksaray Kasabası Olmak ve Aksaray ve Arapsun ve Koçhisar kazalarından mürekkep bulunmak üzere Aksaray namıyla müstakil bir liva teşkil olunmuştur.

Madde 2. İşbu kanun tarihi neşirinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 3. İşbu kanunun icrasına Heyeti Vekile Memurdur. 14 teşrinievvel 1336 tarih ve 40 sayılı kanun. Bu kanun Ceridei Resmîye ile neşir ve ilanı 21 Mart 1337 tarih No. 7. (Konyalı, age., s. 2695).

kere sonucunda Aksaray'ın müstakil vilayet haline dönüştürülmesine karar verilmiştir⁴³.

Bu karar üzerine Niğde Mebusu Vehbi Bey söz alarak “*Heyeti Celilenin şerefine, nöbet bekleyen asker arkadaşlarımıza beş yüz lira başışlıyorum*”⁴⁴ demiştir. Aksaray'ın vilayet haline dönüştürülmesinden dolayı Aksaray Müftüsü İbrahim Bey ve Belediye Reisi Ahmet Bey tarafından Büyük Millet Meclisine bir teşekkür telgrafı gönderilmiş ve bu telgraf 30 Ekim 1920 tarihinde Reis Bey tarafından Mecliste okunmuştur⁴⁵.

Aksaray 14 Ekim 1920 tarihinde müstakil vilayet haline dönüştürülmesine rağmen⁴⁶; 11 Aralık 1920 tarihinde Dâhiliye Encümeni Aksaray'ın bir vilayet olmasına lüzum olmadığına dair bir mazbata vermiştir. Bu mazbata ile ilgili olarak Reis Bey; “*Aksaray'da bir vilayet gerekli olmadığına dair Dâhiliye Encümeni Mazbatası vardır. Fakat bu gelmeden evvel Heyeti Celileniz bu meseleye ait olan kanunu kabul etmekle bu konu bitirilmiş demektir. Alelusul bu muameleli evrakı hüfvedeceğiz, değil mi efendim*” şeklinde açıklama getirmiştir. Sonrasında meselenin müzakere edilmesine gerek olmadığına karar verilerek Dâhiliye Encümeni mazbatasını okunmamıştır⁴⁷.

Buğday resmi hakkında kanun teklifi⁴⁸, genel gelirler ve devletin vergi gelirlerine mahsus beş aylık geçici bütçe kanunu layihası ve Muvazene-i Maliye Encümeni Mazbatası'na sunulan takrirleri kayıtlı olan Vehbi Bey'in ayrıca müsakkafat vergisinin⁴⁹ ve ağnam resmiyle⁵⁰ gümrük tarifesinin tadili hakkında ve izin talebine dair takrirleri⁵¹ de bulunmaktadır.

Vehbi Bey'in ayrıca şimendiferlerde kömürün mevcut olup olmadığına dair Nafia Vekâleti'nden şifahi sual takirri⁵², Adliye ve Maarif Vekâleti'ne yapılacak seçimler, Konya Valisi Haydar Bey hakkında takibatı kanuniye icra edilmesine dair takrir⁵³, Hıyaneti Vataniye'den mahkûm olan Aksaray'da Eskil Karyesi'nden Hacı Recep Bey ve arkadaşları hakkında⁵⁴ yaptığı konuşmalar vardır.

Bütçede tevezünü temine matuf takrir⁵⁵, Lozan Konferansı'nda devam eden müzakerelerle ilgili olarak verdiği takrir⁵⁶ ise kayıtlı diğer konuşmalarıdır.

43 TBMM, ZC, D. I, 5, s. 60-62.

44 TBMM, ZC, D. I, 5, s. 62.

45 TBMM, ZC., D. I, C. 5, s. 234.

46 1136 tarihli tarihinde ve 40 sayılı kanun ile Aksaray kazası Müstakil Sancak halinde teşkilatlandırılmıştır. (Konyalı, age., s. 2695).

47 TBMM, ZC., D. I, C. 6, s. 297-298.

48 TBMM, ZC., D. I, C. 26, s. 194.

49 Müsakkafat, üstü dam veya tavanla örtülmüş demektir. Müsakkafat vergisi ise; meşrutiyetle birlikte emlak vergisinde görülen eksiklikleri gidermek üzere bina ve arazi vergilerini ayırarak şekilde bir değişiklik yapılması isteğinden doğan vergidir.

50 Ağnam resmi: küçükbaş hayvanlardan alınan vergi.

51 TBMM, ZC., D. I, C. 1, s. 349.

52 TBMM, ZC., D. I, C. 1, s. 285-286.

53 TBMM, ZC., D. I, C. 6, s. 388

54 TBMM, ZC., D. I, C. 12, s. 50.

55 TBMM, ZC., D. I, C. 18, s. 144.

56 TBMM, Zb. C., D. I, c.26, s. 182; Çoker, age., II, s. 484.

IV. İKTİSADİ FAALİYETLERİ

Çorakçı soyadından da anlaşılacağı üzere, ticaret ehli bir ortamda yetişen Vehbi Bey 1928 yılından itibaren ailece İstanbul'da, Kars'ta ve Aksaray'da daha geniş çapta ticaret işlerine atılmış ve başarılar elde etmiştir⁵⁷. TBMM kayıtlarına göre; İstanbul'da Şark Değirmenleri Şirketi⁵⁸, ayrıca İzmir (İzmir Mezbahaları)⁵⁹ ve Bursa (Ticari ve Sınai Türk Anonim Şirketleri)'da Ticaret ve Sanayi Şirketleri tesis etmiş ve bu şirketlerin yönetim kurulu başkanlıklarını yapmıştır⁶⁰. 1926-1933 yılları arasında kesintisiz yayınlanan Aksaray Vilayet Gazetesi'nden öğrendiğimize göre Halk İktisat Bankası'nı⁶¹ da Vehbi Bey açmıştır⁶².

V. AKSARAY HALK İKTİSAT BANKASI

6 Mart 1926 tarihinde Aksaray milletvekili büyük müteşebbis Mustafa Vehbi Çorakçı ile Aksaray müftüsü İbrahim Hilmi Kadioğlu'nun önderliğinde halktan tüccar ve arazi sahiplerinin katılımıyla 100.000 TL sermayeli Aksaray Halk İktisat Bankası "Metelik Bankası" kurulmuştur⁶³. 1937'de sermaye miktarı artırılarak 200.000 TL'ye çıkarılmıştır. Ancak sermayesi bankalar kanunu 8. maddesinde öngörülen miktardan aşağı olduğu gerekçesiyle İktisat Vekâleti'nce mevduat kabul edemeyeceği bankaya bildirilmiştir. 1947'de bankanın yeterli sermayesi kalmadığı bildirilmiş, 14 Mart 1953 tarihinde yapılan son genel kurul toplantısıyla ana sözleşmede değişikliğe gidilmiştir. Ancak yapılan bu yenileşmenin Türk ticaret kanununca yeterli görülmemesi sebebiyle bankanın feshi için dava açılmış ve banka münfesi sayılmıştır⁶⁴.

1926 yılında 100.000 Türk Lirası sermaye ile kurulan bu bankanın Türkiye'nin herhangi bir yerinde şubesi yoktur. Bankanın mevduatı 1930'da 11.000 TL, 1932'de 12.000 TL ve 1934'de ise 15.000 TL'dir⁶⁵. Kredisi; 1930'da 65.000 TL, 1932'de 59.000 TL ve 1934'de ise 55.000 TL'dir⁶⁶. Bilânço kârı ise (bin TL); 1930'da 7, 1932'de 0,4, 1934'de 3'dür⁶⁷.

⁵⁷ Konyalı, *age.*, II, s. 2696.

⁵⁸ Faruk Zeki Perek'e göre, İstanbul Şark Değirmenleri'nin büyük bir kısmını satın alarak, Halkanlı Hüseyin Efendi ile birlikte işletmiştir. F.Z.Perek, *age.*, s. 124

⁵⁹ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası'na 20 Şubat 2011'de elektronik posta ile Vehbi Çorakçı hakkında kayıt olup-olmadığı sorulmuş, 22 Şubat 2011 tarihinde İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Genel Sekreterliği'nden "İlgili şahsın, kaydına rastlanılmamıştır." açıklama gelmiştir.

⁶⁰ TBMM Arşivi, **363 NSD**, Tercüme-i Hâl Kâğıdı.; Çoker, *age.*, s. 814

⁶¹ Naci Yılmaz, **1930-1946 Dönemi Türk Bankacılık Tarihi**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2007.s. 216, 217, 291, 293, 295, 297, 299, 301, 303, 305, 307.

⁶² **Aksaray Vilayet Gazetesi**, Nr: 269 (17 Şubat 1932)

⁶³ **Aksaray Vilayet Gazetesi**, Nr: 161 (15 Ocak 1930); **Yurt Ansiklopedisi**, s. 6194.;F.Z.Perek,*age.*, s. 124.

⁶⁴ Arif Yavuz, **Aksaray Tarihi ve Etnografyası**, Basılmamış Kitap, Aksaray, 2006.s. 222.

⁶⁵ N. Yılmaz, **Türk Bankacılık Tarihi**, s. 295.

⁶⁶ N. Yılmaz, **Türk Bankacılık Tarihi**, s. 297.

⁶⁷ N. Yılmaz, **Türk Bankacılık Tarihi**, s. 301.

VI. AKSARAY AZMİ MİLLİ T.A.Ş.

Azmi Milli, Kurtuluş Savaşı yıllarında Kuvayı Milliye'nin organizesinde, Aksaraylı idareciler ve halkın gayretleriyle kurulan cemiyetin adıdır⁶⁸.

Aksaray'da sanayinin gelişmesinde lider bir kuruluş olan Azmi Milli T.A.Ş.'nin şehrin gelişimine her yönden katkıda bulunmak, savaşlar sebebiyle perişan olan halkın asli ihtiyaçlarının karşılanmasında öncü olabilmek birinci vazifesidir.

Azm-i Milli Türk Anonim Şirketi ismiyle 1924 yılında kurulan şirketin amacı nizamnamesinde şöyle ifade edilmektedir:

Dakik ve Mensucat ve Tenvirat-ı Elektrikiyye Fabrikası tesir ve sair mahsusatı icra etmek⁶⁹. Teşkilat unvanı Aksaray Azmi Milli Şirketi olacak ve tabiiyeti itibariyle bilcümle muamelatı hakkında Türkiye Cumhuriyeti'nin kavanin ve nizamata hazre ve müstakbelesi tatbik edilecektir. Şirket esas maksat ve tedvir muamelatı için eşhas hükmüyenin emval, gayr-ı menkuliye tasarruflar hakkındaki kanun ahkâmına tevofikan emval gayr-ı menkule tefri' (şubelendirme) ve tasarruf edebilir⁷⁰.

Şirketin sermayesi kuruluş yılı itibariyle 250.000 Türk Lirası'dır⁷¹.1924'ten kaptığı 2002 senesine kadar sermayede azalma ve artmalar olmuştur.

Şirketin sermayesi ve hisse senetleri hakkında nizamnamede altı madde (5-10.) bulunmaktadır. Özellikle beşinci maddede⁷² sermayenin artırılmasının (belli şartlar dâhilinde) caiz olmadığı vurgulanmaktadır.

⁶⁸ İzzet Gener, "Büyük Kurtuluş Savaşı'nda Aksaray", **Hasandağı**, S. 2.s. 3,12.

⁶⁹ Birinci Madde.Aksaray Azm-i Milli T.A.Ş., **Nizamname-i Dahilisidir**, Çituriş Biraderler Matbaası, Dersaadet (İstanbul), 1340 (1924).s. 3.

⁷⁰ İkinci Madde. **Nizamname-i Dahilisidir**, s. 3.

⁷¹ Ticaret Vekâleti, İstatistik Müdüriyeti'nin 1926 yılı, 5 numaralı cetveli. Aksaray Belediyesi Azmi Milli özel arşivi; Azmi Milli T.A.Ş. **Aksaray Vilayet Gazetesi**, Nr: 20 (2 mart 1927); **Aksaray Vilayet Gazetesi**, Nr: 161 (15 İkinci Kanun 1930); **Aksaray Vilayet Gazetesi**, Nr: 241 (29 Temmuz 1931); **Aksaray Vilayet Gazetesi**, Nr: 325 (18 Nisan 1933); Azmi Milli T.A.Ş. **1994 Yılı Raporu**, Ankara, 1965, s. 1.; **Nizamname-i Dahilisidir**, s. 5.; Konyalı, **Aksaray**, s. 1758; Selma Çamur, **Birinci Dönem Niğde Milletvekilleri ve Siyasal Faaliyetleri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde 2009. s. 50.; Tekeli, **Aksaray Vilayeti Tarihi**, s. 111; Hasan Hüseyin Altınpınar, **Cumhuriyet Döneminde Aksaray**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2001.s. 132; s. 71.; Arif Yavuz, **Aksaray Tarihi ve Etnografyası**, Basılmamış Kitap, Aksaray, 2006.s. 219. ; Osman Teke- li, "Aksaray Vilayet Gazetesi'ne Göre Aksaray'ın Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Durumu 1926-1933", **Niğde, Aksaray ve Nevşehir Tarihi Üzerine**, İstanbul 2008. s. 235.; Yüksel Uğur, **Aksaray 1. Ulusal Mimari Örneklerinden İdari ve Kültürel Yapılar**, Konya Mimarlık ve Mühendislik Akademisi, Basılmamış Yeterlilik Çalışması, Konya 1979. s. 11.; Azmi Milli T.A.Ş. **1929 Senesi İdare Meclisi ve Murakıp Raporları ile Bilânço ve Kar ve Zarar Hesapları**, Ankara, 1930.; Azmi Milli T.A.Ş. **1930 Senesi İdare Meclisi ve Murakıp Raporları ile Bilânço ve Kar ve Zarar Hesapları**, Ankara, 1931.; Azmi Milli T.A.Ş. **1931 Senesi İdare Meclisi ve Murakıp Raporları ile Bilânço ve Kar ve Zarar Hesapları**, Ankara, 1932.; Azmi Milli T.A.Ş. **1935 Senesi İdare Meclisi ve Murakıp Raporları ile Bilânço ve Kar ve Zarar Hesapları**, Ankara, 1936.; Azmi Milli T.A.Ş. Muhasebe Müdürü M. Hazım Şişman'ın 8.1.1964 tarihli raporu.; Azmi Milli T.A.Ş. Fabrika Müdürü Şevki Terlemezin 1999 yılına ait raporu; Azmi Milli T.A.Ş. Genel Müdürü Halil Sönmez'in 1999 yılına ait raporu. Mektupçu Hilmi, sermaye için 270.000 TL diye yazar ama bu kayıt yanlış. Muhtemelen kendisinden önce eser kaleme alan Aksaray Ortaokul muallimlerinden Sapançalı Hüsnü'nün "un fabrikası 270.000 lira mal oldu" bilgisini esas almıştır. Mektupçu Hilmi, **Aksaray Tarihçesi**, Aksaray Vilayet Matbaası, 1931, s. 36. Muallim Sapançalı Hüsnü, **Hasan Dağı'nda İlimi Cevelan**, Aksaray vilayet matbaası, 1928, s. 37.

⁷² **Beşinci Madde:** Şirketin sermayesi iki yüz elli bin liradan ibaret olup beheri beş bin Türk lirası kıymetinde elli bin hisseye münkasımdır (bölünmüştür). Birinci maddede esamisi muharrir müessisler iş bu sermayenin tamamının mütesaviyen (eşit olarak) imza ve iştirasını teyid ederler. Heyet-i umumiye'nin iş bu sermayeyi bir misli tezyid etmekte salahiyeti olacaktır. Tezyid sermayeye karar verileceği zaman hükümete malumat verilecektir. Sermayenin bir mislinden fazla tezyidi evvel emirde hükümetin muvafakatinin istihsaline mütevakıftır. Gerek ibtidai sermayeye ve gerek bilahire usul-i daire- sinde yapılacak tezyidlere ait olarak şirketin mevki tedavülde bulunan hisse senetleri bedelleri tesviye edilmiş olmadıkça

Faaliyete başladığı 1926 yılından 1935 yılına kadar şirket kesintisiz olarak zarar etmiştir⁷³. Doğal olarak hissedarlar hiçbir temettü (kâr) alamamışlardır⁷⁴. 96.000 Türk Lirası üzerinde olan bu zararın ortakların moralini bozduğu, şirketin itibarını sarstığı aşikârdır⁷⁵.

1936 yılında yapılan çok cüzi bir kar neticesinde şirket hissedarları fevkalade toplantıya çağrılarak nispeten mali vaziyeti düzeltmeye çalışmış ve amortisman masraflarının da hafifletildiği bildirilmiş, şirket zararlarının kapatılması için sermayede % 40 indirim yapılarak 150.000 TL olması kararlaştırılmıştır⁷⁶.

Şirket faaliyetlerinin günden güne artması ve diğer fabrikalarla rekabet, ikinci bir un fabrikasının açılmasına zemin hazırlamıştır.65 ton/gün kapasiteli yeni bir un fabrikası için İngiliz Symon Şirketi ile anlaşılmıştır.1957 yılında şirket hissedarlarının vermiş olduğu karar neticesinde sermaye 6.000.000 TL'ye çıkartılmıştır⁷⁷.

Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi'nin Mayıs 1959 652 sayılı nüshasında yayımlanan ilanına göre, Türk Ticaret Kanunu'nun mer'iyet ve tatbik şekli hakkındaki kanunun amir hükümlerine tevfiakan, aksiyonların beheri 50 liraya ve sermaye de 1.500.000 liraya yükseltilmiştir. Bu kere arttırılan 4.500.000 Türk Lirası beheri 5.000 Türk Lirası kıymetinde 700 adet ve 500 Türk Lirası kıymetinde 2.000 adet aksiyona ayrılmış olup tamamen taahhüt ve dörtte biri de nakden ödenmiştir. Geri kalan dörtte üçü de İdare Meclisi'nce verilecek karara göre ödenecektir⁷⁸.

---

hiçbir cihetle sermayenin tezyidi caiz değildir. Şirketin ihraç eyleyeceği hisse senedatının numuneleri lacel tasdik ticaret vekâletine tevdi edilecektir. **Nizamname-i Dahilisidir**, s. 5.

⁷³ Azmi Milli T.A.Ş. 1929, 1930, 1931, 1935, 1936 Senesi İdare Meclisi ve Murakıp Raporları ile Bilânço ve Kar ve Zarar Hesapları.

⁷⁴ Azmi Milli T.A.Ş. Muhasebe Müdürü M. Hazım Şişman'nın 8.1.1964 tarihli raporu.

⁷⁵ Daha fabrikanın hizmete geçtiği ilk yıllarda halk arasında Azmi Milli T.A.Ş.'nin zararlarının konuşulduğunu Muallim Sapançalı'nın eserinden öğreniyoruz: "Üç sene evvel büyük şevk ve hevesle meydana getirilen Aksaray'ın bu şaheseri bugün nim muattal (yarı kullanılmaz) bir haldedir. Bu acı noktayı alakadannın affını rica ederek kaydedeceğim: Yüz binlerce lira sarfla meydana getirilen fabrikalar, Azmi Milli Şirketinin, dolayısıyla Aksaray halkının malıdır. Şirketin başına bu güne kadar tahsil görmüş ihtisas peyda etmiş, faal bir müdür getirilmemiştir. Her şey idare heyetindeki bir iki aza ile kâtibin himmetine kalmış ve neticede fabrikaya kiracı aranmıştır. Kudretli eller yakında imdada yetişmese fabrikanın akıbeti iyi değildir. Bu acıklı vaziyet halkın hissiyat ve lisanından öğrenilmiş bir hakikattir". Sapançalı, **İlmi Cevelan**, s. 37-38.; Muallim Sapançalı Hüsnü, **Hasan Dağı'nda İlmi Cevelan**, Haz. Nevzat Topal, Kömen Yayınları, Konya 2009.s. 31.

⁷⁶ Azmi Milli T.A.Ş. Muhasebe Müdürü M. Hazım Şişman'nın 8.1.1964 tarihli raporu. Yurt Ansiklopedisi, sermayenin tenzili için yanlış olarak 1940 yılını kaydeder. **Yurt Ansiklopedisi**, C.8, s. 6191.; İ.Hakkı Konyalı, sermaye tenzilin tarihinin yanlış olarak 1940 vermektedir. Konyalı, **Aksaray**, s. 1760.

⁷⁷ **Aksaray Ticaret ve Sanayi Odası Azmi Milli T.A.Ş. Dosyası** (08.12.1958 tarihli ve 7-368 sayılı belge); Sefer Aykut, "Aksaray Azmi Milli T.A.Ş.", **Devrim**, Turizm Özel Sayısı (1965), s. 49-50.; Aksaray Azm-i Milli T.A.Ş., **Statüsü**, Ankara, 1959.s. 4.; Azmi Milli T.A.Ş. Muh. Müd. M. Hazım Şişman'nın 8.1.1964 tarihli raporu.

⁷⁸ **Statüsü**, s. 4-5.

Tablo 1- 1957 Yılı Aksaray Azmi Milli Hissedarlarının Sermaye Durumu⁷⁹

Müessese Ortaklarının İsmi	Sermayeye İştirak Miktarı
Toprak Mahsulleri Ofisi	2.518.500
Ziraat Bankası Umum Müdürlüğü	1.826.400
Aksaray Belediye Reislığı	749.600
Sümerbank Umum Müdürlüğü	616.000
Halk	289.500
Yekûn	6.000.000

Şirketin sermayesi 1975 yılında 18.000.000 TL⁸⁰, 1983 yılında 150.000.000 TL⁸¹, 1993 yılında 5.000.000.000 TL⁸² olmuştur.

Tablo 2- 1994 Yılı Aksaray Azmi Milli Hissedarlarının Sermaye Durumu⁸³

HİSSEDARLAR	Hisse Adedi	%	Sermayesi
Toprak Mahsulleri Ofisi	493.143	98.63	4.931.427.500
T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Bşk.	4.567	0.91	45.660.000
Aksaray Belediyesi	2.090	0.42	20.914.000
Özel Şahıslar	200	0.04	1.988.500
Toplam	500.000	100	5.000.000.000

Azmi Milli T.A.Ş.'nin kuruluşu ve kurucuları hakkında bilgi veren tüm kaynaklarda müessesler genel olarak Vehbi Çorakçı, Aksaray Valisi Yusuf Ziya Günar ve Belediye Reisi Mehmet Sueri'nin müşterek çalışmaları neticesi 1924 yılında, Ziraat Bankası, Sanayi Maden Bankası⁸⁴, Aksaray Belediyesi, Aksaray Özel İdare teşkilatı ve Aksaray halkı olarak zikredilir⁸⁵.

⁷⁹ **Aksaray Ticaret ve Sanayi Odası Azmi Milli T.A.Ş. Dosyası** (10.12.1962 tarihli ve 2-92 sayılı evrak)

⁸⁰ **Aksaray Azmi Milli T.A.Ş.1960 Yılı Raporu**, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, Gürsoy Basımevi, Ankara 1961.

⁸¹ Azmi Milli T.A.Ş. Fabrika Müdürü Şevki Terlemez'in 1999 yılına ait raporu.

⁸² Şirket sermayesinin 5 milyar liraya yükseldiği 20.01.1994 tarih ve 3453 sayılı Türkiye Ticaret Sicili Gazetesinde yayınlanmıştır. Azmi Milli T.A.Ş. **1994 Yılı Raporu**, s. 67.; Azmi Milli T.A.Ş. Fabrika Müdürü Şevki Terlemez'in 1999 yılına ait raporu.

⁸³ Azmi Milli T.A.Ş., **1994 Raporu**, s. 1.

⁸⁴ Sümerbank'ın nüvesi diyebileceğimiz ilk banka **Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası**'dır. Bu banka 19 Nisan 1925 tarihli 633 sayılı yasa ile askeri fabrikalar hariç olmak üzere devlete ait fabrikaları işletmek, finanse etmek, yönetmek ve bunlara ilişkin her türlü ticari ve mali işlemleri yapmak ve ayrıca özel sanayi teşvik amacı ile kurulmuştur. Naci Yılmaz, **1930-1946 Dönemi Türk Bankacılık Tarihi**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2007, s. 155.; Salih Erceveys, **Tarihî Açından Atatürk Dönemi İktisat Politikaları (1923-1938)**, Erciyes Üniversitesi / Sosyal Bil. Enst. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2005, s. 91.

⁸⁵ Sefer Aykut, **Azmi Milli**, s. 49. Tekeli, **Aksaray Vilayeti Tarihi**, s. 111.; Konyalı, **Aksaray**, s. 1758.; Hasan Hüseyin Altınpınar, **Cumhuriyet Döneminde Aksaray**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2001.s. 132, Alper Tunga Oruç, **1923-1980 Aksaray Milletvekilleri ve Faaliyetleri**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006.s. 10.; **Yurt Ansiklopedisi**, C.8, s. 6191. Azmi Milli T.A.Ş. Fabrika Müdür Şevki Terlemez'in 1999 yılına ait raporu; Azmi Milli T.A.Ş. Genel Müdürü Halil Sönmez'in 1999 yılına ait raporu; Azmi Milli T.A.Ş. Muhasebe Müdürü M. Hazım Şişman'nın 8.1.1964 tarihli raporu. **Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu Raporları 1960,1963.1964.1970.1980.1990.1999 yılları**.

Türkiye’de ilk un fabrikası, II. Abdülhamid döneminde İstanbul-Ayvansaray’da 1885 yılında faaliyete geçmiştir⁸⁶. Cumhuriyetin ilanından sonra ilk kez Aksaray’da kurulan un fabrikası, insanların her zaman muhtaç olduğu ve Cumhuriyet Türkiye’si’nin üretimine öncelik verdiği üç beyazdan birini, yani unu üretecekti.

İç Anadolu’da önemli bir ticaret ve hububat merkezi⁸⁷ olan Aksaray’ın buğday deposu, öncekilerin ifadesiyle zahire ambarı olduğu tüm Türkiye’ce bilinmektedir⁸⁸. Üretilen bu kaliteli buğdayların kırıldığı, un haline getirildiği önemli merkezlerden birisi de yine Aksaray’dır. Nehir yönünden şanslı olan Aksaray’da un fabrikası açılmadan önce Mektupçu Hilmi’ye göre 111⁸⁹; Atina Küçük Asya Araştırma Enstitüsü araştırmacılarından Eleni Karaca’ya göre ise 116 değirmen bulunmaktaydı⁹⁰.

Azmi Mili Türk Anonim Şirketi ismiyle 3.8.340 (1924) tarihinde⁹¹ kurulmasına onay verilen şirketin un fabrikası, bir Cumhuriyet Bayramı günü 29 Ekim 1926 tarihinde⁹² açılması planlanmış olmasına rağmen, gecikmeli olarak 13 Kanunı Evvel 1926’da coşkulu bir törenle açılmıştır⁹³. 1926 senesi yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti açısından fevkalade önemli gelişmelerin olduğu bir senedir⁹⁴. Özellikle savaşlardan dolayı yoksun, yoksul düşen halkın iktisadi yönden ilerleme çabaları karşısında, umutlandığını, moralinin yükseldiğini tahmin etmek hiç de zor olmasa gerekir.

Şehir merkezinde, Zinciriye Medresesi karşısında muntazam kesme taştan dört katlı, dikdörtgen planlı olarak inşa edilen⁹⁵ 23 metre yüksekliğindeki⁹⁶ binada Türkler ve Almanlar çalışmıştır.

⁸⁶ www.msxlabs.org;

⁸⁷ Dursun Gök, **İkinci Büyük Millet Meclisi Dönemi (1923–1927)**, Konya 2002, s. 340.

⁸⁸ Selahattin Çoruh, “Turizm Bakımından Aksaray”, **Hasandağı**, S. 11, (Ocak 1952), s. 3,17.Hami Perek, “Aksaray’ın İktisadi Durumu”, **Hasandağı**, S. 7-8, s. 18-19.; Bozis, **Kapadokya**, s. 14. Vatan Gazetesi’nin 1953 yılında yayımlanan, **Vatan Memleket ilaveleri C.2. Niğde İlavesi’nde** Vilayet olduğu devirlere hasret kaza: Aksaray başlığı altında şehrin iktisadi ve zirai hayatı hakkında epeyce bilgi vermektedir.

⁸⁹ Hilmi, **Aksaray Tarihçesi**, s. 38.

⁹⁰ Bozis, **Kapadokya**, s. 14.

⁹¹ **Nizamname-i Dahilisidir**, s. 16.

⁹² 27 Ekim 1926 tarihinde yayınlanan vilayet gazetesi’ndeki haberde şöyle denilmektedir: *dakik fabrikası işlemesi merasimi cumhuriyet bayramında yapılacağı anlaşılmıştır. Fabrikanın bir an evvel ikmaline, geceli-gündüzlü mesai ibraz buyuran Azm-i Milli Şirketi Heyet-i İdare reisi alisi muhterem mebusumuz Vehbi Bey Efendi’ye çok teşekkürler ederiz. Aksaray Vilayet Gazetesi*, Nr: 2 (27 Ekim 1926)

⁹³ 13 Kanun-ı Evvel 1926 tarihindeki açılışa AEG firması tarafından çekilen fotoğraflardan anlaşıldığına göre, açılışa çok büyük bir katılım olmuş, fabrikanın giriş kısmı gelinlik kız gibi süslenmiş, kurbanlar kesilmiştir.

⁹⁴ 1926 yılında yaşanan bazı gelişmeleri sıralayacak olursak:

²² Nisan’da Borçlar Kanunu kabul edildi. 29 Mayıs’ta Türk Ticaret Kanunu kabul edildi. 11 Eylül’de Ankara’da Otomatik Telefon Santrali işletmeye açıldı. 6 Ekim’de Kayseri Uçak Fabrikası açıldı. 26 Kasım’da Alpu Şeker Fabrikası açıldı. Anadolu Ajansı (AA), **Türkiye’nin 90 Yılı (1919-2009)**, Ankara 2010, s. 44. Yine aynı yıl, 17 Aralık’ta Uşak Şeker Fabrikası açıldı. Mehmet Karayaman, **Nuri Şeker ve Uşak Şeker Fabrikası’nın Kuruluşu**, Uşak Akademi Kitabevi, Uşak 2010.

⁹⁵ **Aksaray Kültür Envanteri 2010**, Aksaray İl Turizm Müd. Yay., s. 27.; İ.Hakkı Konyalı, Azmi Milli Un Fabrikası inşa edilirken Hadi Arıbaş’ın Aksaray’da bugün ismini dahi bilmediğimiz bazı türbeleri yıktırdığını ve bu türbelerin tuğlalarını ve taşlarını belediyenin muhtelif inşaatında ve un fabrikasında kullandığını kaydeder. Konyalı, **Aksaray**, s. 1415.

⁹⁶ **Aksaray Vilayet Gazetesi**, Nr: 9 (15 Aralık 1926)

Açılışa Reis-i cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa, Başvekil İsmet Paşa ve Ticaret Vekili Rahmi Beyefendi başta olmak üzere birçok kişi, kurum ve kuruluş davet edilmiştir. Açılışa katılmayan Gazi, İsmet (İnönü) Paşa ve Ticaret Vekili Mustafa Rahmi (Köken) birer telgraf yollamışlardır. Mustafa Kemal Paşa, telgrafında Aksaray'da meydana getirilen bu fabrika ve kurucuları hakkında şöyle diyordu:

“Aksaray Azm-i Milli Şirketi Müdürü Vehbi Bey'e un fabrikasının resmi küşadı münasebetiyle hakkımda izhar buyrulan samimi hissiyata teşekkür ederim. Müteşebbislerini takdir ve muvaffakiyetler temenni eylerim, efendim.”⁹⁷ **Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal**

İsmet Paşa da telgrafında: *“Un fabrikasının resmi küşadı münasebetiyle hakkımda izhar buyrulan samimi hissiyata teşekkür ederim efendim”⁹⁸* demiştir.

Un Fabrikası'nın açılmasıyla halkın elindeki tahılın kıymeti artmış, buğday başta olmak üzere ürünlerin kalitesi yükselmiştir.

Üretilen unlar başta askeri birlikler (Hatay 41. Alay, Mersin 23. Alay, İslâhiye 2. Piyade Alayı, Niğde ve Bor Askerlik Şubesi) olmak üzere Kızılay gibi ülkenin köklü kurumlarına ve çeşitli vilayetlere gönderilmiştir. Un gönderilen vilayetlerden bazıları şunlardır: İstanbul, Ankara, Konya, Adana, Mersin, Kırşehir, Niğde, Kayseri, Erzincan⁹⁹, Diyarbakır, Zonguldak, Malatya, İzmir, Hatay, Yozgat, Samsun, Amasya, Antalya'dır¹⁰⁰. Unların koyulduğu çuvallar, kaliteli olması için İstanbul'dan temin edilmiştir¹⁰¹.

Azmi Milli T.A.Ş.'nin en önemli faaliyetlerinden birisi de şüphesiz elektriktir. Bilindiği gibi buhar makinesinin bulunması ile Avrupa'da modern anlamda başlayan sanayileşme, 1880'lerde elektriğin sanayiye uygulanması ile çok hızlanmıştır¹⁰². 18. yüzyılın sonlarında Belçika'nın Lauvain şehrinde Minckelaers isimli bir eczacının kömürden havagazı üretmesinden sonra İngiltere'de bir fabrikada havagazı üretilmiş ve 1812 yılında Londra'nın bir caddesi aydınlatılmıştır. Londra'da 1812 yılında kurulan Gas Light and Coke Co. Şirketi ilk büyük havagazı şirkettir. 1817 yılında ABD'nin Baltimore, 1820 yılında Fransa'nın Paris şehirleri havagazıyla aydınlatılmış ve gelişmeler daha sonra tüm dünyaya yayılmıştır¹⁰³. 1900'lü yılların başında Almanya'da 175 adet elektrik fabrikası bulunmaktaydı. 19. yüzyılda elektrikle ilgili yoğun teknolojik gelişmeler yaşanmıştır¹⁰⁴.

⁹⁷ Aksaray Vilayet Gazetesi, Nr: 10 (22 Kanun-ı Evvel/Aralık 1926)

⁹⁸ Aksaray Vilayet Gazetesi, Nr: 10 (22 Kanun-ı Evvel/Aralık 1926)

⁹⁹ Aksaray Belediyesi Azmi Milli Özel Arşivi.

¹⁰⁰ Aksaray Belediyesi Azmi Milli Özel Arşivi.

¹⁰¹ İstanbul-Sirkeci, Köprülülü han No:37-38'de faaliyet gösteren Akağa zade Abdullah, Mustafa Arif ve Nemci Biraderler Zahir, afyon, tiftik, yapağı komisyoncusu isimli bu işyeri ile ticari faaliyetlerin başında un çuvalı geliyordu. Çuvalların üzerine Azmi Milli markası basılıyor ve Aksaray'a gönderiliyordu. **Aksaray Belediyesi Azmi Milli Özel Arşivi.**

¹⁰² Nurettin Artel, **Elektrik Enerjisi Üretiminde Kömür**, Elektrik Mühendisliği Dergisi, 232. sayı. 1976, s. 184.

¹⁰³ R.Sertaç Kayserilioğlu, **Osmanlı'dan Günümüze Havagazının Tarihi**, Cilt I. Nisan 1999, İGDAŞ Genel Müdürlüğü, s. 30, 32

¹⁰⁴ Emine Erol, **Türkiye'de Elektrik Enerjisinin Tarihi Gelişimi: 1902–2000**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2007.s. 63.;Sertaç Kayserilioğlu, **Dersaadetten İstanbul'a Tramvay**, Cilt.I. 1998, s. 143.

1902 yılında Tarsus'taki ilk üretimden¹⁰⁵ sonra 1904 yılında Şam ve 1906 yılında da Beyrut gibi şehirlerde elektrik üretimine başlanmıştır. II. Meşrutiyet sonrası ise İstanbul, İzmir, Bağdat, Bursa ve Konya şehirleri verilen imtiyazlarla kurulan şirketler tarafından aydınlatılmıştır. 1910 yılında bugünkü adıyla "Kamu Yararına Ayrıcalıkları Düzenleyen" yasanın çıkartılması ile yabancı ortaklıkların elektrik enerjisi üretiminde etkinliği artmıştır. İstanbul kentinin elektrikleştirilmesi yine aynı yıllarda açılan Macar Ganz Elektrik Anonim Ortaklığına 50 yıl işletme ayrıcalığı ile verilmiştir¹⁰⁶.

Azmi Milli T.A.Ş. elektrik işletmesini AEG Türk Anonim Elektrik Şirketi Umumiyesi ile anlaşarak hayata geçirmiştir¹⁰⁷.

Tablo 3- 1933 Yılına Kadar Elektrik Santral Kurulan Yerleşme Merkezlerinden Bazıları¹⁰⁸

Faaliyet yılı	Elektrik Santralinin kurulduğu yerleşimler
1924	Ankara ¹⁰⁹
1925	Adana, Akşehir, Artvin, İnebolu, İzmir, Mersin, Trabzon
1926	Aksaray, Ayvalık, Bursa, İzmit, Konya, Kütahya, Malatya, Sivas
1928	Afyon, Antalya, Çorum, Eskişehir, Giresun, Kırkağaç, Kırklareli, Nazilli, Samsun, Yozgat
1929	Bafra, Bandırma, Biga, Milas, Ordu
1930	Balıkesir, Kastamonu, Tekirdağ, Urfa, Edirne

Şirket elektrik ve un üretimi haricinde soğuk hava deposu ve buz işletmesi, kara değirmen işletmesi ile kamyon işletmesi (nakliyatçılık) alanlarında faaliyet göstermiştir.

SONUÇ

Cumhuriyet ilan edildikten sonra Türkiye'nin her yerinde başlayan iktisadi kalkınma hamlelerinin en önemlilerinden birisi Aksaray'da 1926 yılında faaliyete

¹⁰⁵ Erol, **Türkiye'de Elektrik**, s. 66.

¹⁰⁶ Çiğdem Zağra, **Edirne Elektrik Fabrikası ve Semt Kuleleri Koruma - Kullanma Önerisi**, Trakya Üniversitesi-Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2008.s11.

¹⁰⁷ Boğaz mevkisi denilen ve bugün Gücünkaya Köyü sınırlarında bulunan elektrik işletmesinde yapılan çalışmalar başta olmak üzere 1926 yılındaki fotoğrafların tamamının üzerinde Arap Harfleri ile AEG yazılıdır. Yakın zamanda müze olacağı günü bekleyen tarihi un fabrikasının zemin ve üçüncü katında bulunan iki ayrı AEG patentli dinamodan, Aksaray Belediyesi Azmi Milli Arşivi'ndeki belgelerden, yazışmalardan AEG firmasının Aksaray'daki faaliyetlerini öğrenebiliyoruz.

¹⁰⁸ N. Artel, **Elektrik Enerjisi Üretiminde Kömür**, s. 192

¹⁰⁹ İ.Hakkı Konyalı'nın, Azmi Milli'nin elektrik üretimini anlatırken "O tarihlerde Türkiye'de yalnız Tarsus ile İzmir ve İstanbul'un bir kısım semtlerinde elektrik mevcut olup Ankara dahi havagazi ve petrol lambaları ile aydınlanırken, Aksaray'a 16 kilometre mesafedeki boğaz mevkiinde inşasına başlanan hidroelektrik santrali Aksaray'ı nura kavuşturacaktır" bilgisi, bir çok çalışmada doğruymuş gibi ve de övünme sebebi gibi kullanılmıştır. Halbuki, yukarıdaki listeden de anlaşılacağı üzere Ankara 1924 yılında elektriğe kavuşmuştur. Ayrıca bkz: Mahmut Yüzer, **Enerji Sektöründe Yap-İşlet-Devret Modelinin Diğer Finans Modelleri ile Karşılaştırılması**, Gazi Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s. 24.

geçen Aksaray Azmi Milli. T.A.Ş.'dir. Bu şirket yeni kurulan devletin iktisadi kalkınmaya önem verdiğinin bir göstergesi olmuştur. Yine bu şirket Aksaraylıların 1920'li yıllarda önemli bir projeyi gerçekleştirmede birlikte hareket edebildiğini göstermiştir. Kurulan şirketin özellikle elektrik üretimi civarda bulunan birçok ilin tatlı bir kıskançlıkla izlediği gelişmelerden birisi olmuştur. Mumlarla, gaz lambalarıyla zor bir hayat süren Anadolu'nun ortasındaki Aksaraylılar, Azmi Milli T.A.Ş. sayesinde büyük nimete kavuşmuşlardır. Şirketin nizamnamesindeki hedefleri arasında mensucat da bulunmaktadır. Fakat mensucat sektörüne hiçbir zaman girilmemiştir.

Şirketin ürettiği unlar Türkiye'nin her yerinde rağbet görmüş, 1930-1950 arasında Azmi Milli markasını duymayan kalmamıştır. Ürettiği kaliteli unlar özellikle askeri birlikler başta olmak üzere Kızılay gibi önemli kurumlar tarafından tercih edilmiştir.

Şirketin faaliyete açtığı soğuk hava deposu, buzdolabının olmadığı yıllarda Aksaray halkının ürettiği ürünlerin muhafazasını kolaylaştırmıştır.

Aksaray, Niğde'ye bağlı bir ilçe iken bile vilayet genelinde Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan uzun süre faydalanan tek şirket Aksaray'da kurulan bu şirkettir.

Birçok insana iş imkanı sağlayan şirketin en büyük katkılarından birisi de, hububat merkezi olan bir şehrin ürünlerinin istikrarlı bir alıcıya kavuşturulmasıdır. Yine Azmi Milli T.A.Ş. sosyal anlamda da etkin bir şirkettir. Sivil toplum örgütlerine, sportif faaliyet gösterenlere yardım etmiştir¹¹⁰.

Alman şirketlerin (AEG, MIAG) elektrik ve un fabrikasının yapımındaki katkısından dolayı Türk-Alman dostluğunun anıtsal sembolü olarak tanınan şirketin tarihi binası Aksaray Belediyesi tarafından müzeye dönüştürülecektir. "Aksaray Azmi Milli Sanayi Müzesi ve Kültür Merkezi" ismiyle devam eden bu projenin 2012 yılında faaliyete geçeceği Aksaray Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü tarafından duyurulmuştur.

¹¹⁰ S. Aykut, **Azmi Milli**, s. 50.

KAYNAKÇA

1-ARŞİV BELGELERİ

Aksaray Belediyesi Azmi Milli T.A.Ş. Arşivi

Aksaray İl Nüfus Müdürlüğü

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Cumhuriyet Arşivleri Daire Başkanlığı

- BCA, 030-0-018-001-001-1-14-2

2-RESMİ YAYINLAR

- *Deoletimizi Kuranlar (1985)*, Ankara, Ajans-Türk Matbaacılık Sanayi

- *TBMM Zabıt Ceridesi (1962)*, Ankara, TBMM Basımevi

3-SÜRELİ YAYINLAR

- Aksaray Vilayet Gazetesi (1926-1933)

- Devrim Dergisi

- Hasandağı Dergisi

4-KİTAPLAR / TEZLER

-ACAR, Dilek, Cumhuriyet Dönemi Devletçilik Politikası, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.

-AKTAŞ, Erkan, Türkiye’de Un Sanayi Sektörünün Analizi

Çukurova üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Adana 2000

-ALTINPINAR, Hasan Hüseyin, Cumhuriyet Döneminde Aksaray, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2001.

-AZMİ MİLLİ T.A.Ş, Nizamname-i Dâhilîsidir, Çitüris Biraderler Matbaası, Dersaadet (İstanbul), 1340 (1924).

-AZMİ MİLLİ T.A.Ş., 1929 Senesi İdare Meclisi ve Murakıp Raporları ile Bilânço ve Kar ve Zarar Hesapları, Ankara, 1930.

-AZMİ MİLLİ T.A.Ş, 1930 Senesi İdare Meclisi ve Murakıp Raporları ile Bilânço ve Kar ve Zarar Hesapları, Ankara, 1931.

-AZMİ MİLLİ T.A.Ş, 1931 Senesi İdare Meclisi ve Murakıp Raporları ile Bilânço ve Kar ve Zarar Hesapları, Ankara, 1932.

-AZMİ MİLLİ T.A.Ş, 1935 Senesi İdare Meclisi ve Murakıp Raporları ile Bilânço ve Kar ve Zarar Hesapları, Ankara, 1936.

-AZMİ MİLLİ T.A.Ş, 1936 Senesi İdare Meclisi ve Murakıp Raporları ile Bilânço ve Kar ve Zarar Hesapları, Ankara, 1937.

-AZMİ MİLLİ T.A.Ş, 1937 Senesi İdare Meclisi ve Murakıp Raporları ile Bilânço ve Kar ve Zarar Hesapları, Ankara, 1938.

-AZMİ MİLLİ T.A.Ş, 1946 Senesi İdare Meclisi ve Murakıp Raporları ile Bilânço ve Kar ve Zarar Hesapları, Ankara, 1947.

-AZMİ MİLLİ T.A.Ş, 1958 Senesi İdare Meclisi ve Murakıp Raporları ile Bilânço ve Kar ve Zarar Hesapları, Ankara, 1959.

-AZMİ MİLLİ T.A.Ş, 1959 Senesi İdare Meclisi ve Murakıp Raporları ile Bilânço ve Kar ve Zarar Hesapları, Ankara, 1960.

-AZMİ MİLLİ T.A.Ş, 1960 Senesi İdare Meclisi ve Murakıp Raporları ile Bilânço ve Kar ve Zarar Hesapları, Ankara, 1961.

-AZMİ MİLLİ T.A.Ş, 1962 Senesi 39. Hesap Devresi Müdürler Kurulu Çalışma Raporu, Bilânço ve Kar ve Zarar Hesabı ve Murakıplar Raporu Ankara, 1962.

-AZMİ MİLLİ T.A.Ş, 1962 Senesi 39. Hesap Devresi Müdürler Kurulu Çalışma Raporu, Bilânço ve Kar ve Zarar Hesabı ve Murakıplar Raporu Ankara, 1962.

- AZMİ MİLLÎ T.A.Ş, 1994 Yılı Raporu, Ankara, 1965.
- AZMİ MİLLÎ T.A.Ş, Işık ve Ev İhtiyaçları ile Sınâî Tatbıkatta Kullanılan ve Sayıcı İle Ölçülen Elektrik Kuvvetinin Genel Şartları, İstanbul, 1949.
- AZMİ MİLLÎ T.A.Ş., Statüsü, Ankara, 1959.
- ÇAMUR, Selma, Birinci Dönem Niğde Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde 2009.
- DUMAN, Ayhan, Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Demir Çelik Sanayi, Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008.
- ERCEYES, Salih, Tarihî Açından Atatürk Dönemi İktisat Politikaları (1923-1938) Erciyes Üniversitesi / Sosyal Bil. Enst. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2005
- EROL, Emine, Türkiye’de Elektrik Enerjisinin Tarihi Gelişimi: 1902–2000, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2007.
- GENER, İzzet, “Büyük Kurtuluş Savaşı’nda Aksaray”, Hasandağı, S.2.s.3,12.
- GÖK, Dursun, İkinci Büyük Millet Meclisi Dönemi (1923–1927), Konya 2002.
- KARAYAMAN, Mehmet, Nuri Şeker ve Uşak Şeker Fabrikası’nın Kuruluşu, Uşak Akademi Kitabevi, Uşak 2010.
- KAYSERİLİOĞLU, R. Sertaç: Dersaadet’ten İstanbul’a Atlı Tramvay I, İstanbul, İETT Yayınları, 1998.
- KAYSERİLİOĞLU, R. Sertaç: Osmanlı’dan Günümüze Havagazının Tarihçesi, İstanbul, İGDAŞ Genel Müdürlüğü, I. Cilt, Nisan 1999.
- KOMİSYON, Milli Mücadelede Niğde, Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü yayınları, Niğde 2009.
- KONYALI, İ. Hakkı, Abideleri ve Kitabeleri İle Niğde Aksaray Tarihi, C. I-III, İstanbul 1974.
- MEKTUPÇU Hilmi, Aksaray Tarihçesi, Aksaray 1931.
- MUALLİM Sapançalı Hüsnü, Hasan Dağı’nda İlmî Cevalan, Aksaray 1928.
- MUALLİM Sapançalı Hüsnü, Hasan Dağı’nda İlmî Cevalan, Haz. Nevzat Topal, Kömen Yayınları, Konya 2009.
- ORUÇ, Alper Tunga, 1923–1980 Aksaray Milletvekilleri ve Faaliyetleri, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006.
- PEREK, Faruk Zeki, Büyük Devrim Çağında Aksaray 1910–1930, 1998.
- SARISIR, Serdar, Atatürk Dönemi Milli Hava -Harp Sanayii İçinde Kayseri Tayyare Fabrikasının Yeri, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1998.
- TBMM Albümü 1920–2010 (1. cilt 1920–1950), TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Yayınları no:1, Ankara 2010.
- TEKELİ, Osman, Aksaray Vilayeti Tarihi (1926-1933), Aksaray, 2008.
- YAVUZ, Arif, Aksaray Tarihi ve Etnografyası, Basılmamış kitap, Aksaray 2006
- YILMAZ, Naci, 1930–1946 Dönemi Türk Bankacılık Tarihi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2007.
- YÜKSEL, Uğur, Aksaray 1. Ulusal Mimari Örneklerinden İdari ve Kültürel Yapılar, Konya Mimarlık ve Mühendislik Akademisi, Basılmamış Yeterlilik Çalışması, Konya 1979.
- ZAĞRA, Çiğdem, Edirne Elektrik Fabrikası ve Semt Kuleleri Koruma - Kullanma Önerisi, Trakya Üniversitesi-Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008-Edirne

5-MAKALELER

- ARTEL, Nurettin, Elektrik Enerjisi Üretiminde Kömür, Elektrik Mühendisliği Dergisi, S.232. 1976,
- AYKUT, Sefer, “Aksaray Azmi Milli T.A.Ş.”, Devrim, Turizm Özel Sayısı (1965), s.49-50.
- İNAN, M. Rauf, “Aksaray’da Kısa Bir Gezi”, Hasandağı, Yıl:3, S.11, (Ocak 1952), s.10-11.

- KARACA, Murat Sukuti, "Aksaray Tarihi ve Abideleri Hakkında Düşündüklerimiz", Hasandağ, Yıl:3, S.11. Ankara, 1952, s. 7-8.
- KAYSERİLİOĞLU, R. Sertaç: Dersaadet'ten İstanbul'a Atlı Tramvay I, İstanbul, İETT Yayınları, 1998.
- KAYSERİLİOĞLU, R. Sertaç: Osmanlı'dan Günümüze Havagazının Tarihçesi, İstanbul, İGDAŞ Genel Müdürlüğü, I. Cilt, Nisan 1999.
- TEKELİ, Osman, "Aksaray Vilayet Gazetesi'ne Göre Aksaray'ın Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Durumu 1926-1933", Niğde, Aksaray ve Nevşehir Tarihi Üzerine, İstanbul 2008. s.185-239.